

ЛЮБОВ ПОМИТКІНА
Національний авіаційний університет
м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ СТУДЕНТАМИ СТРАТЕГІЧНИХ ЖИТТЄВИХ ЦІЛЕЙ

Зміни, що відбуваються у політичній та економічній сферах нашого суспільства, не можуть не впливати на становлення підростаючого покоління. Життєві орієнтири юнацтва та молоді зазнають деструктивних змін, розмиті цінності та смисли ускладнюють прийняття стратегічних життєвих рішень, які відповідно базуються на визначенні життєвих цілей особистістю. При цьому відсутність стратегічного цілевизначення негативно позначається на ставленні молоді до вічних людських цінностей: дружби, кохання, праці. Тадеуш В. Новацький зазначав: «...необхідно дати можливість молоді самій шукати виходи в суспільному житті й у світі цінностей». Однак «...усі спостереження підтверджують: для більшості молодіжних груп праця як шлях досягнення належної якості духовного і матеріального життя не користується повагою»¹. Отже, молодь потребує допомоги дорослих щодо визначення власних життєвих орієнтирів. Ця допомога має бути тактовною і не перешкоджати потребі особистісного життєвого самовизначення.

Найчастіше у наукових джерелах до стратегічних життєвих цілей, які вибудовує для себе кожна людина, відносять найбільш глобальні серед повсякденних, оскільки на них базується увесь життєвий шлях людини. До них відносять цілі стосовно професійного самовизначення, цілі, які забезпечують вибір шлюбного партнера та цілі щодо визначення власної життєвої позиції.

Статистики констатують наявність 17,4% безробітної молоді щодо економічно активного населення (за даними МОП, 2010 р.). Як відомо, основними чинниками, які впливають на працевлаштування та включеність молоді у трудову діяльність, є власний потенціал і самооцінка, мотиви і ціннісні орієнтації, ступінь професійного самовизначення, рівень і якість освіти, місце проживання, ступінь поінформованості, наявність трудової біографії, соціальну захищеність і діяльність Державної служби зайнятості тощо. Учені наголошують, що соціально-економічні наслідки молодіжного

¹ Новацький Тадеуш В. Людська праця. Аналіз поняття / Пер. з польськ. Юлії Родик. – Львів: Літопис, 2010. – С. 88–99.

безробіття є більш складними та глибокими, ніж безробіття дорослого населення². Найбільш небезпечною фазою безробіття працівники центрів профорієнтації вважають період після шести місяців пошуку роботи, оскільки відбуваються деструктивні зміни особистості, а потім – переживання безпорадності та примирення із ситуацією: людина починає звикати до бездіяльності, втрачає професіоналізм та здобуті навички. Тривале безробіття призводить до втрати самоповаги, кваліфікації, розладів у родині, збільшення психічно хворих та кількості самогубств, зростання злочинності та соціальних заворушень у країні.

Стосовно стратегічних життєвих цілей у такому напрямі, як створення сім'ї, соціологічні та психологічні дослідження свідчать, що в середньому одне розлучення припадає на кожні 2,7 шлюбів (за статистикою 2010 р.). Психологи (Т. Берадзе, О. Ткаченко) зазначають, що більшість розлучень припадає на пари, які прожили три роки, оскільки саме за цей період «минає закоханість», під час якої молодята не бачать недоліків один одного, а потім помічають багато речей, з якими не можуть змиритися. Отже, життєві цілі щодо вибору шлюбного партнера не були відповідальними, осмисленими та стратегічними.

Мета статті – узагальнення результатів аналізу емпіричного дослідження психологічних особливостей самооцінки студентами власних стратегічних життєвих цілей.

Проблема постановки і досягнення особистісних цілей висвітлена у працях І. Беха, Р. Павелківа, Е. Головахи, Л. Долгих, З. Карпенко, Д. Леонтьєва, В. Панка, Г. Рудь, В. Ямницького та ін. Учені зазначають, що постановка стратегічних життєвих цілей відбувається в основному в підлітковому та юнацькому віці, мотивує молоду людину на пізнання, самовдосконалення та досягнення, готує до прийняття відповідальних життєвих рішень та побудови майбутнього життєвого шляху у трьох ключових напрямках: професійне самовизначення, вибір шлюбного партнера та визначення власної життєвої позиції^{3,4}. Разом із цим життєві цілі та пріоритети сучасної молоді суттєво відрізняються від пріоритетів попередніх поколінь.

Дослідження життєвих цілей сучасних студентів здійснювалося на базі Національного авіаційного університету, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та Київського інституту бізнесу і технологій.

Для дослідження готовності студентів до постановки та успішної реалізації життєвих цілей необхідно було визначити, які саме життєво значу-

² Ткаченко О. Тенденції змін життєвих орієнтацій українського суспільства / Соціальна психологія. – 2006. – № 3 (17). – С. 25–32.

³ Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.

⁴ Панок В.Г., Рудь Г.В. Психологія життєвого шляху особистості: Монографія. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 280 с.

щі цілі студенти визначають як стратегічні, яким є їх рейтинг, яким чином молоді люди збираються їх досягати (які засоби використовувати) та якою мірою готові працювати над собою. Для вивчення наведених характеристик ми використали методику «Самооцінка реалізації життєвих цілей особистості» М. Молочникова⁵, яка спрямована на усвідомлення особистістю постановки та умов реалізації життєвих цілей у сферах роботи (професійне самовизначення); побуту; фізичного стану; людських стосунків (життєва позиція особистості); душевного стану, сімейного життя (вибір шлюбного партнера).

Для вивчення життєвих цілей у сфері «робота» методика містить запитання, даючи відповіді на які, студенти мали змогу усвідомити цілі, що необхідно ставити, для досягнення оптимального професійного самовизначення. Однак відповіді розподілилися неоднозначно. На питання, які потребували однозначної відповіді «так» чи «ні», більшість студентів відповідали стверджувально, намагаючись створити враження, що вони мають чіткі уявлення про свою майбутню роботу та стратегічні життєві цілі. У той же час на питання, які потребували переліку життєвих цілей стосовно майбутньої професійної діяльності, не змогли відповісти 30,1% студентів. 52,6% студентів назвали основні цілі, спрямовані на досягнення у майбутній професійній діяльності: *«матеріальне забезпечення»*, *«власний бізнес»*, *«бізнес-леді»*, *«керівник»* тощо. Це означає, що основна мета професійного навчання пов'язується студентами не з можливостями творчої праці, а з досягненням економічної незалежності. І лише 17,3% студентів визначали свої життєві цілі як *«саморозвиток»*, *«досягнення професіоналізму»*, *«улюблена робота»*, *«самовдосконалення»*, *«стати фахівцем своєї справи»* тощо.

На питання, що передбачало визначити основні мотиви до обрання саме спеціальності, якій навчаються, не змогли відповісти вже 52,8% студентів. Надалі необхідно було назвати сильні й слабкі сторони своєї мотивації, з чим більшість студентів не впоралися. Позитивні сторони мотивації не були вказані жодним студентом. До негативних сторін мотивації дехто відніс такі характеристики, як *невизначеність*, *нестійкість*, *впертість*, *лінощі та страх перед майбутнім*. Такі відповіді студентів свідчать про низький рівень мотивації до професійного самовизначення. На питання, які заходи необхідно вжити, аби досягти кращого професійного самовизначення, більшість студентів вказали *виробничу практику*, *участь у тренінгах та курси підвищення кваліфікації*, що вказує на відносну обмеженість знань студентів стосовно різноманітності шляхів і засобів набуття професійних знань, умінь та навичок.

⁵ Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во Института психотерапии. – 2002. – С. 339.

Отже, проводячи ранжування відповідей студентів на питання у сфері «робота», можна зробити висновок, що юнаки і дівчата не мають чітких уявлень про стратегічні життєві цілі з професійного самовизначення, оскільки не володіють достатньою мотивацією для цього, не можуть обґрунтувати шляхи та засоби їх досягнення.

Ранжування відповідей студентів у сфері «побут» показало, що свій економічний стан на сьогодні студенти переважно визначили як *недостатній, нестабільний та залежний від батьків*. Більшість студентів (72,0%) вказали, що вони дотримуються певних правил, що дає змогу не виходити за межі бюджету. 28,0% студентів вказали на неможливість жити у межах бюджету. На питання, які цілі треба ставити перед собою та які заходи прогнозувати, щоб покращити своє матеріальне становище, 81,3% студентів відповіли, що, крім основної, будуть шукати додаткову роботу, 11,0% шукатимуть лише високооплачувану роботу, 7,7% студентів повідомили, що будуть економити на всьому.

Таким чином, уже зі студентського віку наша молодь орієнтована на несприятливі соціально-економічні умови, у яких замість творчості та повної реалізації професійного потенціалу, їй доведеться обмежувати себе та пристосовуватися до існуючих умов. У даному разі єдиним смислом життя стає робота (постійна та додаткова), яка не залишає часу для реалізації особистісних потреб в інших сферах життя.

Отже, постановка студентами життєвих цілей стосовно налагодження власного побуту теж характеризується недалекоглядністю та невмінням планувати власне матеріальне забезпечення.

Відповіді на запитання, що стосуються сфери «фізичний стан», можуть вказати, чи будуть можливості у студентів, зважаючи на стан здоров'я, досягати поставлених стратегічних цілей. Студенти відповідали та усвідомлювали відповіді на такі запитання, як: *«на чому базується ваша оцінка свого фізичного стану?», «чи буваєте ви регулярно на огляді у лікаря?», «чи займаєтесь постійно спортом?», «чи правильно харчуєтесь?», «чи достатній сон?», «як ставитесь до спиртних напоїв?», «як турбуєтесь про власне тіло?», «які заходи здійснюєте для покращення свого фізичного стану?».*

У результаті ранжування відповідей було встановлено, що більшість студентів задоволені своїм фізичним станом, хоча оцінку дають за *зовнішнім виглядом та за самопочуттям*. Лікаря відвідують в основному за загальним студентським медоглядом. Постійно займаються спортом лише 29,0%. Однак 52,9% студентів вказали на *недостатність сну*, 30,0% – на *погане харчування* (не правильне). Як позитивний результат, зазначимо, що відсоток студентів, які не вживають алкоголь, складає 64,7%. Майже всі студенти відповіли, що турбуються про *«побудову»* власного тіла, хоча зрозуміло, що кожний з них мав на увазі свій аспект, і це не обов'язково – фізкультура чи спорт. А от на останнє питання про заходи щодо покращення фізичного ста-

ну студенти представили широку палітру різних способів здорового життя: *здоровий сон, різноманітні заняття спортом, фізкультура, «життя без шкідливих звичок», прогулянки на свіжому повітрі, «здоровий спосіб життя», вітаміни, соки* тощо. Залишається сподіватися, що ці знання перейдуть у постановку життєвих цілей, способів досягнення та побудову власного здорового життя.

Наступна сфера «соціальний стан та людські стосунки» може охарактеризувати постановку цілей студентами стосовно визначення власної життєвої позиції. Ця сфера передбачала відповіді на такі запитання: чи насправді цікавить вас думка інших про вас? Чи цікавлять вас чужі проблеми і турботи? Чи вмієте ви слухати? Чи цікавить ваша думка інших? Чи вмієте ви цінувати людей, з якими спілкуєтесь? Чи нав'язуєте свої думки іншим? Чи сприяєте розвитку інших? Як ви піклуєтесь про дружні стосунки та як розвиваєте їх за допомогою зворотного зв'язку?

У результаті ранжування відповідей було виявлено, що майже всі студенти (96,0%) вказали, що насправді цікавляться думкою інших про себе, однак жоден студент не написав, як він це використовує. Також усі студенти зазначили, що вміють слухати інших та цінувати тих, з ким мають стосунки. Однак на питання, «чи прагнете ви сприяти розвитку людей, з якими маєте стосунки?», 35,3% студентів відповіли «ні».

Отже, відповіді студентів вказують на «тихе життя», або на «безплідну» життєву позицію, за умов якої від них нічого не вимагається. У той же час, коли потрібно допомогти іншим, щось виправити чи покращити, про щось потурбуватися, на щось вплинути, така позиція стає на заваді особистісної активності.

На питання «Як ви турбуєтесь про дружні стосунки?» 76,5% студентів охоче відповідали так: *уникати конфліктів, бути відвертим, розвивати взаєморозуміння, підтримувати постійно, бути відданим* тощо. Однак на конкретне питання «Як я можу розвивати свої стосунки?», відповіді були майже такими ж, ординарними, загальними, шаблонними: *бути добрим, досягати розуміння, взаємодіяти, робити висновки, налагоджувати взаєморозуміння* тощо.

Отже, показує аналіз, студенти готові лише до стереотипних шаблонних відповідей, які не потребують глибоких роздумів та креативності, а отже, не замислюються над постановкою стратегічних життєвих цілей щодо повсякденного самовдосконалення.

Аналіз результатів у наступній сфері «душевна готовність та психологічний стан» дав змогу встановити, що на питання «чи займаюсь я постійно саморозвитком» більшість студентів (71,4%) відповіли ствердно. Газети, щоденні видання, спеціальні випуски та літературні твори студенти також читають, але не регулярно. За новинами у пресі, радіо і телебаченням теж слідкують (нерегулярно) всього 42,8% студентів. На питання, які навчаль-

ні заходи, збори, конференції, спецкурси відвідують, змістовно відповіли 64,2%. Також більшість студентів ствердно відповіли, що мають власний план саморозвитку. Однак на конкретне запитання «Як можете розвивати свою мотивацію і душевний стан?» відповіли так: 21,4% вказали на тренінги, книги, фільми, музику, підтримку сім'ї; 63,8% назвали саморозвиток, пізнання чогось нового, бесіди з друзями; 14,8% не відповіли на питання. Отже, в сучасних студентів наявне прагнення до саморозвитку, але шляхи його реалізації є доволі неусвідомленими.

Наступна життєва сфера «сімейне життя» характеризувала готовність студентів до постановки стратегічних цілей з вибору шлюбного партнера. Усі студенти відповіли, що вони знають призначення сім'ї. У нашій вибірці 40,0% студентів мають постійного супутника життя і приділяють йому достатньо уваги. Однак насторожує той факт, що 53,3% опитаних вказують, що не мають спільних захоплень. На питання «Чи відомі Вам потреби свого партнера» студенти відповідають ствердно, а створити належні умови для спільного життя намагаються лише 46,6% студентів. На питання «Як ви можете розвивати свою сім'ю?» ми одержали знову шаблонні відповіді: *досягати близьких стосунків, приділяти більше уваги один одному, берегти стосунки, приймати іншого таким як є* тощо. Отже, студенти вважають потенційно важливою наявність власної сім'ї, близьких стосунків, але більше половини з них не обирають партнера відповідно до спільних інтересів і не намагаються на цій основі покращувати взаєморозуміння.

Останнім завданням методики була постановка особистих життєвих цілей студентами, ранжування яких дало нам змогу визначити пріоритетний ранг кожної із життєвих сфер особистості. Розподіл життєвих цілей за сферами поданий на рис. 1. Як видно з діаграми, на першому місці за важливістю для студентів є професійне самовизначення і робота; на другому – сім'я або вибір шлюбного партнера; на третьому – соціальний статус та стосунки з оточенням; на четвертому – фізичний стан, тобто здоров'я; на п'ятому – душевне та психологічне задоволення; на останньому, шостому – побут.

Дослідження готовності студентів до постановки та успішної реалізації життєвих цілей показало відмінність одержаних показників у різних життєвих сферах особистості. Зокрема, у сфері «робота» юнаки і дівчата не мають чітких уявлень про стратегічні життєві цілі з професійного самовизначення, не можуть обґрунтувати шляхи та засоби їх досягнення. Постановка студентами життєвих цілей стосовно налагодження власного побуту характеризується недалекоглядністю та невмінням планувати власне матеріальне забезпечення.

У сфері «фізичний стан» студенти представили широку палітру різних способів здорового життя; залишається сподіватися, що ці знання перейдуть у постановку життєвих цілей, способів досягнення та побудову власного здорового життя.

Рис. 1. Розподіл життєвих цілей студентів за основними сферами життя

У соціальній сфері відповіді студентів вказують на особистісну пасивність, або на «безплідну» життєву позицію, за умов якої від них нічого не вимагається. У сфері «душевного та психологічного стану» у сучасних студентів наявне прагнення до саморозвитку, але шляхи його реалізації є доволі неусвідомленими.

У сфері «сім'ї» вони вважають потенційно важливою наявність власної сім'ї, близьких стосунків, але більше половини з них не обирають партнера відповідно до спільних інтересів і не намагаються на цій основі покращувати взаєморозуміння.

Узагальнюючи одержані дані, можемо констатувати переважання низького та нижче середнього рівня готовності студентів до постановки стратегічних життєвих цілей з професійного самовизначення, з вибору шлюбного партнера та визначення власної життєвої позиції.

За важливістю на першому місці для студентів – професійне самовизначення та робота; на другому – сім'я або вибір шлюбного партнера; на третьому – соціальний статус та стосунки з оточенням; на четвертому – фізичний стан, тобто здоров'я; на п'ятому – душевне та психологічне задоволення; на останньому, шостому – побут.

У результаті проведеного дослідження доходимо висновку щодо необхідності запровадження у практику ВНЗ психолого-педагогічних заходів, спрямованих на підготовку студентської молоді до постановки та реалізації стратегічних життєвих цілей.

Любов Помиткіна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ СТУДЕНТАМИ СТРАТЕГІЧНИХ ЖИТТЄВИХ ЦІЛЕЙ

Резюме

Висвітлено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей самооцінки студентами постановки та успішної реалізації життєвих цілей у найважливіших сферах життя: професійному самовизначенні, виборі шлюбного партнера та визначенні власної життєвої позиції.

Ключові слова: самооцінка особистості, цілі, стратегічні життєві цілі, прийняття рішень, особистісні якості студентів.

Liubow Pomitkina

PSYCHOLOGICZNE OSOBLIWOŚCI STUDENCKICH SAMOOCEN STRATEGICZNYCH CELÓW ŻYCIOWYCH

Streszczenie

W tekście przedstawione są wyniki empirycznego badania psychologicznych osobliwości samooceny studentów, która dotyczyła wyznaczenia i pomyślnej realizacji celów życiowych w najważniejszych sferach: określenie zawodu, wybór męża/żony i określenie statusu życiowego.

Słowa kluczowe: samoocena osobowości, cele, strategiczne cele życiowe, podejmowanie decyzji, osobowościowe walory studentów.

Lyubov Pomytkina

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF STUDENTS SELF- ESTEEM OF TRATEGIC GOALS IN LIFE

Summary

The article highlights the results of an empirical study of psychological features of students self-esteem and successful realization of life goals in the most important areas of life: professional self-determination, choosing a marriage partner and determine their own life position.

Keywords: personal self-esteem, goals, strategic life goals, decision-making, personal qualities of students.